‘De liederen van Jan I. Diplomatische editie’

Jan Goossens en Frank Willaert

bron

Jan Goossens en Frank Willaert, ‘De liederen van Jan I. Diplomatische editie’, in: *Queeste*, jaargang 10 (2003), p. 115-126.

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/will001lied01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

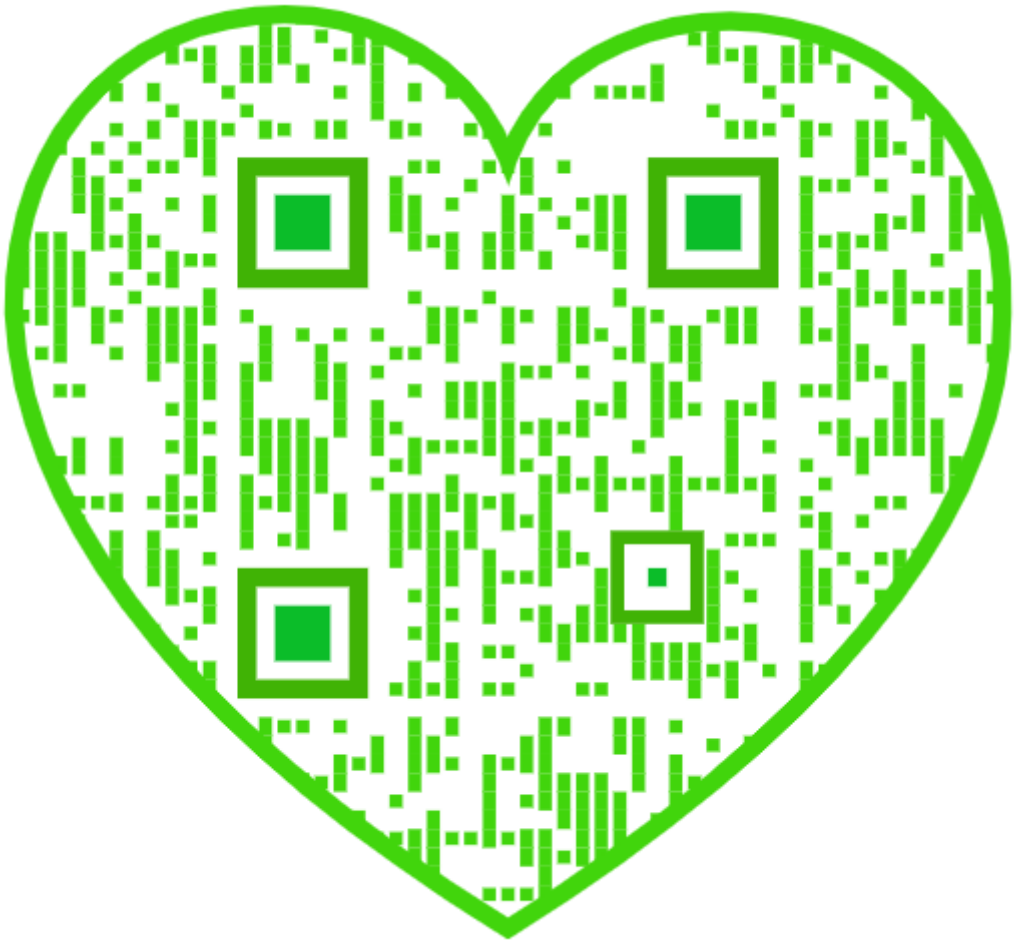

De liederen van Jan I
Diplomatische editie

Jan Goossens en Frank Willaert

Ter nagedachtenis van
Nico H.J. van den Boogaard (1938-1982)

Wijze van uitgeven

De editie is gebaseerd op het facsimile dat in 1929 door het Insel-Verlag te Leipzig is uitgegeven.[1]

De uitgave is diplomatisch, met dien verstande dat de verzen, die in het handschrift door punten van elkaar gescheiden zijn, onder elkaar zijn geplaatst, de afkortingen opgelost zijn en gecursiveerd, de schrijfwijze van i, j, u en v aan het huidige gebruik is aangepast en de verschillende schrijfwijzen van s en en r niet zijn weergegeven. Wat de bovengeschreven diacritische tekens betreft, hebben we geopteerd voor een aanpassing aan de geplogenheden van een Duitse filologische traditie: u met een ringetje erboven wordt uo, een o met een u erboven wordt ou, een u met een e erboven wordt üe, een o met een e erboven wordt een ligatuur van o en e (oe), de u met een i erboven wordt iu als het een lange, en ü als het een korte palatale u betreft.

Klaarblijkelijke fouten zijn gehandhaafd en verbeterd in het apparaat.

Om de lezer een beter inzicht te geven in de vorm van de liederen, zijn de onvolledige teksten van de refreinen tussen vierkante haakjes aangevuld. Wat de versindeling van Lied II betreft, volgen we de overtuigende formele interpretatie van N.H.J. van den Boogaard: de eerste vier verzen van elke strofe volgens het handschrift zijn in deze editie te lezen als twee lange verzen met cesuur.[2] Het éénstrofige en refreinloze Lied VIa zou volgens Boerma deel uitmaken van Lied IX, waarmee het formeel overeenstemt;[3] in ieder geval hoort het niet bij het voorafgaande lied, hoewel de kleur van de lombarde suggereert dat het erbij aansluit.We hebben echter verkozen deze strofe op haar huidige plaats te handhaven.

De scheiding en de aaneenschrijving van woorden zijn in de transcriptie overgenomen. Bij twijfel hebben we de schrijfwijze gekozen die in het handschrift gebruikelijk is en, als dat geen oplossing gaf, de huidige schrijfwijze. Het hoofdlettergebruik volgt dat van het handschrift, waarbij de initiaal en alle lombarden in vetjes zijn weer-

1 Het Groβe Heidelberger Liederhandschrift kan nu ook geraadpleegd worden op het web. Zie voor de poëzie van Jan I: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/sammlung2/cpg/cpg848.xml?docname=cpg848&pageid:=PAGE0032

2 Nico H.J. van den Boogaard, ‘Quelques remarques sur une pastourelle en moyen néerlandais, en particulier sur le refrain “provençal”: harba lori fa’, in: Pierre Gallais / Yves-Jean Riou (red.), *Mélanges offerts à René Crozet à l'occasion de son soixanie-dixième anniversaire*, t. II. Poitiers 1966,p. 1213-1216, hier p. 1213-1214.

3 H. Boerma, ‘De liederen van hertog Jan van Brabant’, *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 15, (1896), p. 220-238, hier p. 229 en 232-233.

gegeven. Bovendien worden ze steeds voorafgegaan door een witregel. De refreinen zijn alle gemarkeerd door een inspringing. De liednummering is toegevoegd. De (foutieve) negentiende-eeuwse strofetelling is niet overgenomen.

De afkortingen zijn als volgt opgelost:

1. Bovengeplaatste horizontale streep
   Voor *d* in un*d*; éénmaal (I,1) hebben we un*de* getranscribeerd terwille van het ritme
   Elders *n*: b.v. triuwe*n* (I,4)
2. Het -teken
   Voor *er*: b.v. in v*er*wunt (I, 15)
3. Superscripte i
   Voor *ri*: b.v. in p*ri*sun (V,8)
4. c
   Voor *as*: b.v. d*as* (I,31)

Een voorlopige analyse van de taal der liederen verscheen in: Nine Miedema & Rudolf Suntrup (red.), *Literatur - Geschichte - Literaturgeschichte*. Beiträge zur mediävistischen Literaturwissenschaft. Festschrift für Volker Honemann zum 60. Geburtstag. Frankfurt-am-Main enz. 2003: Jan Goossens, 'Zur Sprache der Lieder des brabantischen Herzogs Johan I in der Manessischen Handschrift', p. 237-247.

Aantekeningen

De initiaal en alle lombarden bevatten penwerk in de andere kleur: rode lombarden met blauw penwerk en omgekeerd.

Lied I

I M*: blauwe initiaal, 4 regels hoog, met aan beide kanten rode inhammen, bovendien rood penwerk*; vo*n* brabant *in linkermarge* **13 N***: blauwe lombarde, 2 regels hoog* **25 L***: blauwe lombarde, 3 regels hoog* **33** bevangen: *hs*. umbevangen, *waarbij* um is *geëxpungeerd*

Lied II

Over de versindeling van dit lied, zie de wijze van uitgeven **I E**: *rode lombarde, 2 regels hoog*; No*ta in linkermarge* **4** *vermoedelijk is dit vers, dat het regelmatige strofenschema doorbreekt, niet oorspronkelijk (cf. Boerma 1896, p. 224)* **6** Harba *en* lori *zijn aan elkaar vastgeschreven, maar door de kopiist met een dun verticaal streepje van elkaar gescheiden*. **9 D***: rode lombarde, 2 regels hoog* **16 D***: rode lombarde, 2 regels hoog*

Lied III

I U; *blauwe lombarde, 2 regels hoog*; No*ta in linkermarge* **8** seht*:* t *rechts boven de* h*;* **9 I***: blauwe lombarde, 2 regels hoog* **13** *van* Venus *zijn slechts de drie laatste letters leesbaar; onmiddellijk daarvoor is er enn bruine vlek* **17 I**: *blauwe lombarde, 3 regels hoog* **19** mi*n*nestrale*;*

of mi*n*ne strale*;* mi*n*ne *is het laatste woord van de regel* **22** *tussen* nu *en* alrerst*: dun scheidingsstreepje, hoewel er wat ruimte tussen is*

Lied IV

I J*: rode lombarde, 4 regels hoog;* No*ta in rechtermarge* **9 IU***: rode lombarde, 2 regels hoog; in het handschrift gaat het om een* U *met bovengeschreven diacritische* i*; de kopiist heeft nog plaats opengelaten voor een derde strofe*

Lied V

I K*: blauwe lombarde, 3 regels hoog*; No*ta in rechtermarge*

Lied VI

I L: *rode lombarde, 3 regels hoog;* No*ta in rechtermarge;* dat ic*:* t ic *in donkerder inkt, misschien nagetrokken? Hetzelfde vinden we, minder duidelijk in V,5* git si *en in VI,4* tan *in* undertan; *zie ook VII, 1* **5 I***: rode lombarde, 2 regels hoog* **17 M***: rode lombarde, 2 regels hoog;* **Mic** *misschien te lezen als* Mie

Lied VIa

Over de plaats van dit lied, zie de wijze van uitgeven **I E***: rode lombarde, 2 regels hoog;* **E**eines*: lees* **E**ines (*of* **R**eines?); *de kopiist was de s vergeten en heeft een lange* s *boven de regel toegevoegd* **3** gemüete *of* gemuote

Lied VII

I M: *blauwe lombarde, 2 regels hoog;* No*ta in linkermarge;* troube*: er staat mogelijk een 'einstöckige'* **a** *in zwartere inkt in plaats van* o. *Is er een moderne filoloog aan het werk geweest? Eigenlijk was hier een* u *met een superscripte* e *te verwachten* **3** *de kopiist heeft de afkorting voor 'responsorium' toegevoegd, ter aanduiding van het refreinkarakter van vs. 1-3* **4 M***: blauwe lombarde, 2 regels hoog* **14 M**:*blauwe lombarde, 2 regels hoog* **16** wal (*o.i.v. mhd.* wol?):*lees* wale **18** leie *nauwelijks leesbaar* **19** ouge *onzeker, superscripte* u *onleesbaar* **24 H**: *blauwe lombarde, 3 regels hoog* **28** ma*n*se: *lees* mase; *boven de* a *is een zwakke nasaalstreep te zien, maar het is wel evident dat hier de Maas bedoeld was, een rivier waar de Zürichse scribent misschien iets te ver van af woonde om ze te kennen* **30**lit: *niet helemaal ondenkbaar is een lezing* ist

Lied VIII

l W: *rode lombarde, 2 regels hoog;* No*ta in linkermarge* **2** *de lezing* heide *is onzeker: het woord tussen* twingen *en* und *begint in ieder geval met* **h**, *bestaat uit 4 of 5 letters, en eindigt vermoedelijk op* de **12 l**: *rode lombarde, 3 regels hoog* **23 G**: *rode lombarde, 2 regels hoog*

Lied IX

l F*: gewone hoofdletter*; **4 lib** *staat wegens ruimtegebrek op het einde van de volgende regel, en is van de aanhef van de strofe gescheiden door een rood paragraafteken* **5 S***: rode lombarde, 2 regels hoog; het valt op dat deze lombarde dezelfde kleur heeft als die van Lied VIII* **6** *tussen* juncfrowe *en* vor *doorstreept* wol getan **10** mi*n*neklich*: hs*. mi*n*nekliche, *waarbij* e *is geëxpungeerd*

Lied I[+]

[+] *fol. 18Va*

Minlich un*de* guot
hübsch un*d* reiner sinne
ist si un*d* wol gemuot
die ich mit triuwe*n* minne
si ist küniginne
in mines herzen grunt
da si bestet ist inne
nu un*d* ouch zaller stunt
Friuntlich bevangen
hat mich ein roter munt
un*d* zwei liehtiu wangen
da bi ein kele runt

Noch wurde ich gesunt
troste mich diu mi*n*nekliche
diu mich hat v*er*wu*n*t
ach genade tugende riche
ich muos sicherliche
sterbe*n* in kurzer stunt
mir w*er*de genedekliche
danne iuwer güete kunt
Friuntlich bevangen
[hat mich ein roter munt
un*d* zwei liehtiu wangen
da bi ein kele runt]

Liehtiu ouge*n* klar
mi*n*neklich ein lieblich kinne
tuont mich sorgen bar
ach genade küniginne
in sender not ich brinne
nach iuch in aller stunt
helft mir d*as* ich gewinne
trost miner selde*n* funt
Friuntlich bevangen
[hat mich ein roter munt
un*d* zwei liehtiu wangen
da bi ein kele runt]

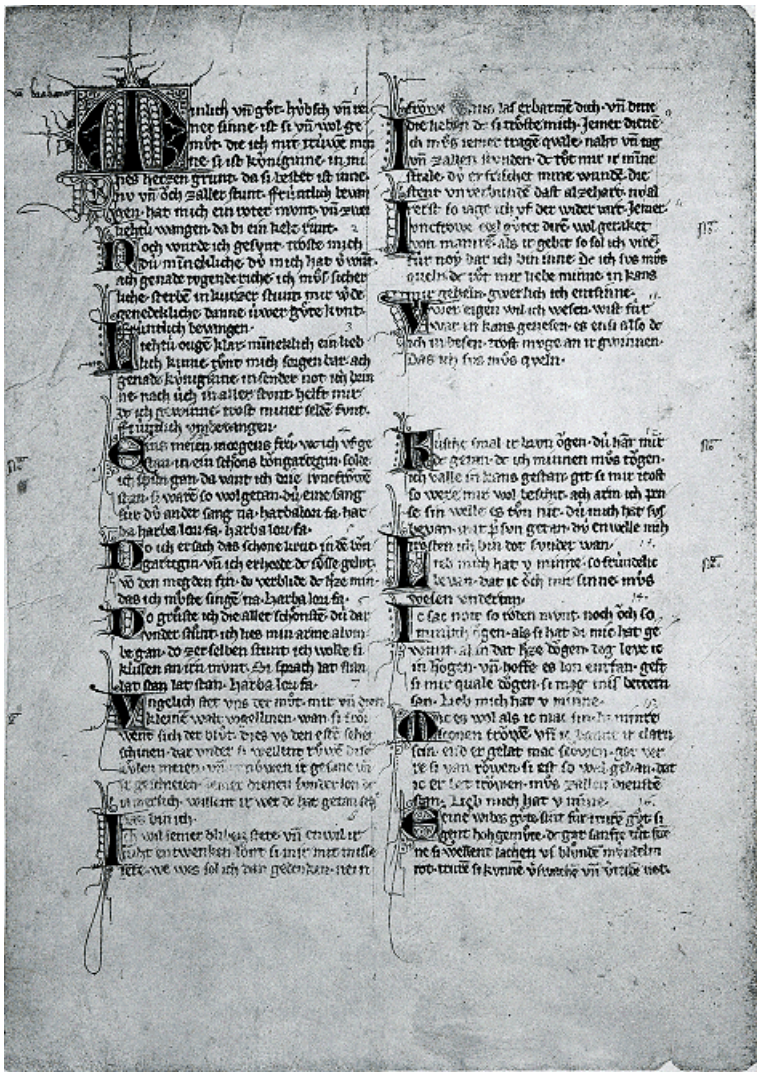

Afb. 3 Lyriek van hertog Jan. Heidelberg, Universitätsbibliothek, Cod. Pal.Germ. 848, fol. 18v.

Lied II

Eins meien morgens fruo w*as* ich uf gestan
in ein schoens boungartegin solde ich spiln gan
da vant ich drie juncfrouwe*n* stan
si ware*n* so wolgetan
diu eine sang für diu ander sang na
Harba lori fa
harba harba lori fa
harba lori fa

Do ich ersach das schone krut in de*n* boungartegin
un*d* ich erhorde d*as* süesse gelut vo*n* den megden fin
do verblide d*as* h*er*ze min
das ich muoste singe*n* na
Harba lori fa
[harba harba lori fa
harba lori fa]

Do gruoste ich die aller schoenste*n* diu dar under stuont
ich lies min arme alumbe gan do zer selben stunt
ich wolden si küssen an irn munt
Si sparch lat stan lat stan lat stan
Harba lori fa
[harba harba lori fa
harba lori fa]

Lied III

Ungelich stet uns der muot
mir un*d* dien kleine*n* walt vogellinen
wan si froeiwent sich der bluot
dies us den este*n* sehe*n*t schinen
dar under si wellent ruowe*n* dise*n*. küelen meien
un*d* erniuwen ir gesanc un*d* ir geschreien
Iemer dienen sunder lon d*as* jamerlich
wissent ir wer d*as* hat getan seht das bin ich

Ich wil iemer bliben stete
un*d* enwil ir niht entwenken
lont si mir mit missetete
we wes sol ich dan gedenken
nein / frouwe venus las erbarme*n* dich[+]

[+] *fol. 18Vb*

und bitte die lieben das si troeste mich
Iemer dienen [sunder lon das jamerlich
wissent ir wer das hat getan seht das bin ich]

Ich muos iemer tragen quale
naht und tag und zallen stunden
das tuot mir ir minnestrale
diu erfrischet mine wunden
die stent unverbunden dast alzehart
nu alrerst so jage ich uf der wider vart
Iemer [dienen sunder lon das jamerlich
wissent ir wer das hat getan seht das bin ich]

Lied IV

Juncfrowe edel guoter diren
wol geraket von manieren
als ir gebit so sol ich viren
für noy dar ich bin inne
Das ich sus muos queln
das tuot mir liebe minne
in kans mir geheln
gwerlich ich entsinne

IUwer eigen wil ich wesen
wist für war in kans genesen
es ensi also das ich in desen
trost muge an ir gwinnen
Das ich sus muos queln
[das tuot mir liebe minne
in kans mir geheln
gwerlich ich entsinne]

Lied V

Kiusche smal ir brun ougen
diu hant mir das getan
das ich minnen muos tougen
ich valle in kans gestan
git si mir trost so were mir wol beschit
ach arm ich pense sin welle es tuon nit
diu mich hat sus bevan

in ir p*ri*sun getan
diu enwelle mih troesten ich bin dot sunder wan

Lied VI

Lieb mich hat u minne
so friundelic bevan
dat ic ouch mit sinne
muos wesen undertan

Ic sac noit so roden munt
noch ouch so minlich ougen
als si hat di mic hat gewunt
al in dat h*er*ze dougen
dog leve ic in hougen
un*d* hoffe es lon entfan
geft si mir quale dougen
si mag mis bettern san
Lieb mich hat u minne
[so friundelic bevan
dat ic ouch mit sinne
muos wesen undertan]

Mic es wol als ic mac sin
bi minre sconen frouwe*n*
un*d* ic danne ir clarn scin
end er gelat mac scouwen
got verre si van rouwen
si est so wal gedan
dat ic er bet trouwen
muos zallen dienste*n* stan
Lieb mich hat u mi*n*ne
[so friundelic bevan
dat ic ouch mit sinne
muos wesen undertan]

Lied VIa

Eeines wibes güete
sint für trure*n* guot
si gent hoh gemüete
d*as* gar sanfte tuot

swe*n*ne si wellent lachen
us blüende*n* mündelin rot
ture*n* si kunne*n* v*er*swache*n*
und v*er*tribe*n* not /

Lied VII

Mir stet troube vo*n* ir zesine[+]
noch da*n*ne lide ich bi ir pine
d*as* tuot rehter mi*n*ne kraht R

[+] *fol. 19Ra*

Menig creatiure ist plide
diu bis her in sorgen was
dast naturlich gegen dem zide
doch helt mich mi*n*ne in ein pas
si tuot mir d*as* ich v*er*swine
genade kiusche w*er*de fine
umb iuch pense ich tag und naht
Mir stet [troube vo*n* ir zesine
noch da*n*ne lide ich bi ir pine
d*as* tuot rehter mi*n*ne kraht]

Maniger helt vo*n* minne*n* tale
den noch niht twanc der mi*n*ne bant
ich wolde d*as* mans kande wal
so wurde guote mi*n*ne niht geschant
es ist clerig leie noch begine
si ouge sich usse*n* liep zesine
des doch ins herze niht enaht
Mir stet [troube vo*n* ir zesine
noch da*n*ne lide ich bi ir pine
d*as* tuot reht*er* mi*n*ne kraht]

Het ich die kur von alle*n* frowen
son wandelt doch niht d*as* h*er*ze mi*n*
so sere mi*n*ne ich eine mit trowe*n*
d*as* ich ir und*er*tan muos sin
entzwischen ma*n*se und dem rine
ist kein schoner da*n*ne diu mine
si lit vast in miner gedaht
Mir stet [troube vo*n* ir zesine
noch da*n*ne lide ich bi ir pine
d*as* tuot reht*er* mi*n*ne kraht]

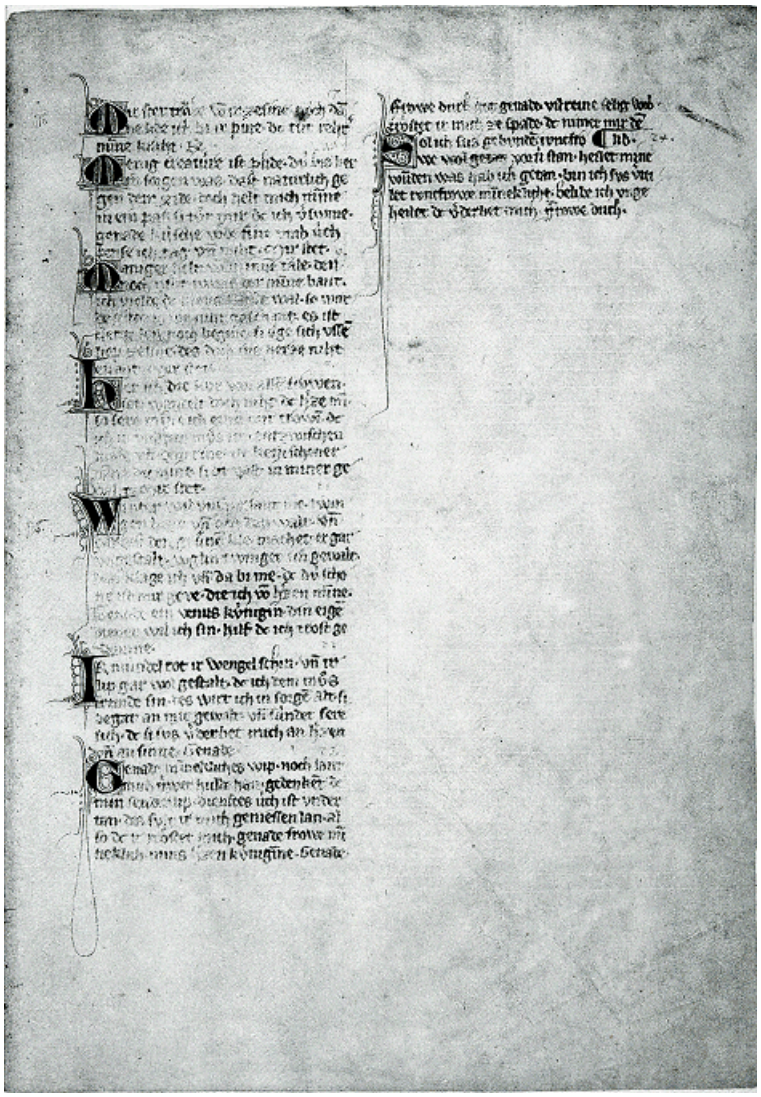

Lyriek van hertog Jan (vervolg). Heidelberg, Universitätsbibliothek, Cod. Pal. Germ. 848, f. 19r.

Lied VIII

Winter wil uns jarlanc me
twingen heide un*d* ouch den walt
un*d* dar zuo den grüene*n* kle
machet er gar ungestalt
voglin twinget sin gewalt
das klage ich un*d* da bi me
d*as* diu schone ist mir geve
die ich vo*n* h*er*zen mi*n*ne
Genade ein venus künigin
din eige*n* diener wil ich sin
hilf d*as* ich trost gewinne

Ir mündel rot ir wengel schin
un*d* ir lip gar wol gestalt
d*as* ich dem muos fremde sin
des wirt ich in sorge*n* alt
si begat an mir gewalt
un*d* sündet sere sich
d*as* si sus v*er*derbet mich
an h*er*zen un*d* an sinne
Genade [ein venus künigin
din eige*n* diener wil ich sin
hilf d*as* ich trost gewinne]

Genade mi*n*nekliches wip
noch lant mich iuwer hulde han
gedenke*n*t d*as* min sender lip
dienstes iuch ist undertan
des sult ir mich geniessen lan
also d*as* ir troestet mich
genade frowe mi*n*neklich
mins h*er*zen künigi*n*ne
Genade [ein venus künigin
din eige*n* diener wil ich sin
hilf d*as* ich trost gewinne] /

Lied IX

Frowe durh got genade[+]
vil reine selig wib
troestet ir mich ze spade
d*as* nimet mir de*n* lib

Sol ich sus gebu*n*den
juncfrowe vor iu stan
heilet mine wu*n*den
was hab ich getan
bin ich sus v*er*teilet
juncfrowe mi*n*neklich
Belibe ich ungeheilet
d*as* v*er*derbet mich
Frowe durh [got genade
vil reine selig wib
troestet ir mich ze spade
d*as* nimet mir de*n* lib]

[+] *fol. 19Rb*